

Бранко С. Ристић

Универзитет у Приштини – Косовској
Митровици

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу

DOI: 10.46793/KDNN23.185R

УДК: 821.163.41.09-93-1 Росић Т.

ТЕМАТСКО-МОТИВСКЕ ДОМИНАНТЕ У ПРОЗИ ЗА ДЕЦУ ТИОДОРА РОСИЋА

Айстиракѝ: Поетика прозе за децу Тиодора Росића и све оно што је везано са писањем дела може се посматрати експлицитно и иманентно. Иманентно се везује за научну дисциплину, а иманентно за њен предмет и постоји унутар књижевног текста. Овај рад има за циљ да размотри тематско-мотивске доминанте и иманентну поетику Тиодора Росића, чија се начела налазе у његовој прози за децу (*Долина јорјована, Приче стариј чаробњака, Бисерни траг, Господар седам ѝрсѝенова...*). Прича о моралном, духовном и естетском доминанта је ове прозе за децу.

Кључне речи: проза за децу, Тиодор Росић, бајковито, иманентна поетика, доминанте.

Приче за децу Тиодора Росића у основи су израз и резултат дијалога између персоналне духовности писца и архетипског духовног народног искуства. Творачка свест прозних дела не припада у потпуности истом духовном хоризонту којем припада она свест што гради митове и легенде, али се стално укршта, повремено и стапа с тим хоризонтом, отуд је писац у непрестаном дијалогу са колективном митотворном духовности. Према колективној стваралачкој духовности уметник индивидуалиста успоставља двоструки однос: рационалан и прагматично стваралачки.

Рационалан однос – успостављен из духовног хоризонта нововековне (ренесансне, картезијанске и просветитељске) културе – колективну легенду идентификује као *машијарску ѝричу*, творевину у којој разум не може наћи никакву позитивну и поуздану истину.

Рационалан однос уметника индивидуалисте према колективним језичким творевинама у основи је ироничан и морализаторски.

Стваралачки однос уметника индивидуалисте према легендама као формама и изразима митотворне свести знатно је дубљи и сложенији него однос рационалног и трезвеног човека који у њима види у најбољем случају психолошки ограничену истину. Стваралачки однос према митотворној свести осећа у легендама поетску истину и сублимацију опште поетске (пишчеве) духовности.

У прози за децу Тиодора Росића, у свакој његовој причи, мешају се и преплићу машта и реалност, сан и јава. Молитва је најдубље и најтрајније човеково знање, оно које човек са собом доноси на свет па у свакодневном животу заборавља. Ова два доживљаја, две духовне визије, два духовна чуда, на различите начине су евоцирани и дочарани у Росићевим причама. Пошто његова проза не обликује само приповедачев глас него и глас хроничара и глас старих времена (народа), писац и овде, као и у дискурзивним текстовним формама, покушава да из своје духовне ситуације, из духовне перспективе трезвеног човека, објасни ово неразумљиво мешање јаве и сна у људском казивању, и ту мистериозну појаву да човек нешто зна несвесно и одувек *онако као што се молишве знају*, и да то несвесно знање излази на површину у свим граничним егзистенцијалним ситуацијама и руководи људским животима и судбинама.

Књиге прозе за децу Тиодора Росића заузимају значајно место у његовом књижевном опусу. Ове његове приче – бајке, легенде, писане у атмосфери једног епског романтизма, спадају у врх српске прозе за децу. Ликови које срећемо у овим причама имају прелепо, дивно људско лице, у њима је изнад свега осликан човек, мученик, жртва, болна за слободу и лепоту. Обичан човек, људски створ, у центру је пажње. Хероји његових прича/бајки показују свој узвишени и силни карактер, који је јачи од смрти и који их издиже до сфере прекрасног. Росићеве приче и романи за децу јесу химне живота у његовом реалном живљењу, пуном трагизма. Јунаци митова, легенди, ношиоци су узвишених осећања, откривају се и показују читаоцу као необичне и искључиве личности (Реља Крилатица, Немањићи, Борило...). Мит и легенда, који су овде присутни као форма, помажу писцу у том односу и поред богате галерије људских ликова у њима срећемо и врло богат свет животињских ликова, који су употребљени у симболично-алегоријској форми. Алегорично, које је врло присутно у овој прози, јесте оно без чега ни једна бајка – легенда не може да постоји и егзистира као легенда. Легенда као део фолклора обједињава се у присуство елемената чудесног, фантастичног, али се оно прихвата као доста истинито, као такво стоји на граници између историјског и митског времена или као апсолутно историјско време.

Начин скривеног изражавања уз помоћ симбола, који носе у себи алегоричку потку и стварају причу, која се из мита развија у легенду и почиње да живи у прози за децу Тиодора Росића има природну везу с доминирајућом проблематиком, с *лејендарном* атмосфером, која на широко читаоца води и везује са специфично епским сценама и пасажима који чине ниску бисера ових прича. И с правом истиче Христо Георгијевски: „Ове бајке су и нека врста благе реплике с историјом у оквиру универзалних категорија живота и времена” (Георгијевски 1977: 56).

Ликови животиња које срећемо у Росићевој прози за децу у себи носе изражену симболику. Они су предказање будућих времена, догађаја, судбине, они са биљним светом чине величанствену слику српских гора, планина, језера, река и ливада. Писац своје ликове води од посрнућа до васкрснућа, као анђеол чувар који га на крају кроз чистилиште уводи у рај. „Тиодор Росић збивања својих бајки смешта у национални, прецизније завичајни простор. Све што се збивало, у историји и легенди тога простора – од Стефана Првовенчаног, преко његових синова и потомака – у *Долини јорјована* је ревитализовано сликом збивања са сјајем легенде и дражима бајковне структурне имагинације” (Огњановић 1992: 94).

Ове приче-легенде, бајке, карактеристичне су у српској прози за децу по својим симболично-алегоријским ликовима, који у себи носе фолклорно-митолошку основу епског. Центар свих догађања је Рашка област, Копаоник, и само се за тренутак писац сели у Цариград, да би Србији довео византијску принцезу и веру Христову, православну. Сва места ове области тадашње Србије имају функцију тајновитости и мистичности које су прикривене у односу на постојано деловање унутрашњег света. Мрачне силе које срећемо у овим причама у суштини су оне мрачне силе човекове душе. Тај крај Србије у себи носи снажно присуство божанске моћи, коју срећемо и у фолклорном значењу њеног битка, са јасним асоцијацијама и симболима подземног, земног и небеског света, као и с узбудљивом атмосфером, која се ствара од невидљивог, али познатог и знаног осећаја демонолошког персонажа.

Познати мотиви из фолклора архетип су који срећемо у овој прози. У сржи њеног сижеа је историја средњовековне Србије и долазак Христа на ове просторе, примање православља (*Бисерни траг*) и танана приповест старог чаробњака (*Приче старог чаробњака*) са Небеских столица. „Росићеве бајке не произлазе само из прича, веровања и легенди старорашког краја; оне уопште кореспондирају са семантиком српских бајки. Росић отворено прихвата поетику фолклорне традиције; своју креативност усмерава ка суптилном приповедању, маштовитом дограђивању призора, превођења једног

кода у други и описивању супротних светова и начела” (Георгијевски 1993: 85).

Росић снагом речи, снагом свога израза плаво небо распостире над старом Рашком, над својим завичајем. Његова је Србија сва у Господу, његов род у Православљу, у Христу, Србија је прекривена јоргованима и она је велики раскошни двор „чије су куле – брда, а и зидови осликани цветним украсима колико и лицима јунака бајки: ратника и светитеља, ловаца, ратара” (Лакићевић 2003: 43).

Реч је покретачка снага у овим причама, предсказање будућих догађаја. Гледајући сваку за себе, види се да реч, реченица Росићева, његов израз, садржи вишеслојну симболику, али у целини, као и на крају образује снажну прозу светлих ликова у јединственом начелу света човека. Његове приче у суштини једна другу допуњују, а ипак у себи носе свака свој свет и своју судбину, оне су два пола једног система, који тежи ка равнотежи. *Долина јорјована, Приче старијих чаробњака, Господар седам брестова и Приче о Мудром Петру* су збирке прича/бајки су које у себи носе тајанствено и необјашњиво, али то тајанствено и необјашњиво је логично и њихово објашњење крије се у финалу приче које читаоца нагони на размишљање и трагање за решењем које је ту у последњем пасусу бајке.

У стварању сцена у овим причама, њихов творац у њих уграђује епитете најпоетичније легенде и њихова митолошка структура потчињава се епичном у бајци/причи. Сиже је упрошћен до крајњих граница и због тога је недељив. Просто је немогуће делити сиже, као случај – пошто у финишу приче има незнатну, готово безначајну функцију. Елементи приповедања познати су из фолклора и као такви канонизирани су у фолклорној орнаментици. Али у другом светлу гледајући финале прича, видећемо да је полуреално, полунемогуће. Нереално постаје могуће и као такво се прихвата и то је дејствујуће преживљавање јунака. Али енигма ових бајки није добила решење, у реалном лику јунака сумња и сам читалац, а и херој носилац радње. Догађај се догодио у прошлости, о њему писац приповеда, негде у Србији, у тој приповедачевој Србији, као такав испричан од стране писца он се прима и указује као легенда. Росић не открива читаоцу јунака, читалац га заправо открива из верујућег, силно верујућег јунаковог причања. Говор је овде као вид форме употребљен и као такав нема апсолутно никакву комуникативну функцију. Јунаци ових бајки стварају легенду, описују, креирају догађаје, они сви носе обележја класичног дејства и све се то развија у прошло, постмитолошко време, на једном чудном месту, нереалном, а актер је давно познат из класичне легенде словенске митологије, хришћанске

митологије. Приче и легенде су везане за позната места: Небеске столице, Долина јоргована, планина Нинанија, Рашка, град Тројан на Пештери, Семетешко језеро, Мокра гора, Проклетије, Скадар, река Бојана, град Древеник, Костур, Каменград, Јелач... Писац нам заправо прича легенду коју су већ причали његови јунаци.

Легендарно време о коме нам приповеда Росић као писац и које срећемо у причама није затворено за будућност, то писац мајсторски и мудро подиже на виши ниво и свом причању на тај начин даје оправдање и објашњење. Они који верују овим легендама верују у истинитост Србије и њене прошлости. Писац Росић верује у све ово, у легенду, у мит, и зато све то претвара у причу, истинску причу, да се не заборави, да остане за будуће. Читалац верује писцу и памти ове сцене, памти Србију минулих времена, памти, а писац му то олакшава. У контексту ове ситуације и пишчево причање добија други смисао. Он свом колективу дарује на чување српску прошлост кроз причу, читалац више не поставља питање да ли да верује или не верује његовим причама, он их као такве прихвата, прихвата као свету истину и од њих прави своју причу и своју истину, а писац постаје просветитељ, што Росић уистину и јесте. Његове приче су заправо персонификација српског народа. Можда нам се чини да смо ми то себи као читаоци наметнули митом, легендом коју нам је писац понудио. Нисмо, то је Србија, писац нас је само уверио у све то, то је Троморавска Србија, то је српско Свето Тројство.

Његово приповедање о српској прошлости, српском средњовековљу, у самом његовом финалу, у његовим причама срећемо снажан симболични израз преживљавања катарзиса, а сам катарзис је плаво небо, дуга, ливаде пуне боја, прелепи коњи, јунаци, жене, све је то симбол и значење Божје милости и све то живи у српском народу и његовом силном веровању.

Проза за децу Тиодора Росића је прегршт текстова испуњених мистеријом духа, то је њена музика. Изузетни описи природе, ликова, љубави, смрти, греха, ђаволско и анђеоско у човеку, доближавање неба и земље – све су то теме и мотиви који се срећу на страницама ове прозе, које су ништа друго до неизмерна човекова жеља да се вине у непрегледне небеске висине. Да буде близак орловима и соколима и та баладична и мистична жеља човека управо у овој прози га чини легендарним и он постаје легенда за себе.

Росић, својом бајком/причком рестаурира српску прошлост и даје јој перспективу будућег. Прошлост и садашњост која следи после великих историјских догађаја, којим је Србија богата, гледају се кроз сваку изречену реченицу, приче се слажу и стварају слику једног света, у коме је традиција светиња, китњаста и пуна носталгије и магичности. Приповедачко умеће

овом прозом тече као река, изражено у једном сазнајном миљеу, преко кога се рађају фрагменти и делови једног емпиричног света и свака прича је део целине која плени. Сазнање је моћ да се ухвати тајна ван текста, да се продре у душу јунака и његовог света, тако да емпиријско у крајњем смислу није крај. Актери из првог и другог плана имају ту способност субјекта да се покажу у свој својој спољашњости, и у потпуној објективности која води ка апсолутном јединству с Богом. Снежана Шаранчић-Чутура с правом истиче: „Користећи се основним настојањем културно-историјских предања да буду својеврсне поетизоване историје и тако улију дивљење према прецима, те специфичном комбинацијом истинитог и неистинитог које омогућује продор чудесног, Росић гради своје бајке [...]. Такође, у духу усмене епике, јунаци Росићевих бајки обликовани су снажним упливом митских елемената чиме се још јаче истиче значај њихових подвига (Шаранчић-Чутура 2006).

Росић је она врста писца који у свом делу следи тајну названу човек и његово саживљавање са Светворцем. У својој прози писац човека спушта на земљу и његову гордост стишава, као и страсти му и разуздани дух. Ово је проза једног предивног света, отргнутог од заборавља, у коме се осећа живот биљака, осећа киша, снег, осећа живот, птица и животиња. У њој се посматрач са стране – читалац сједињује са најситнијим елементима од којих је саздан свет. Човек и животиња у овим бајкама уче једно од другог и на тај волшебан начин се сједињавају у једну космичку целину. Бајке овог аутора нам постављају као читаоцима једно врло значајно питање: да ли је човек само зато што поседује моћ говора који апсолутно разуме само његов сродник више биће? Где је граница објективности у човеку? Сазнање је визуелно у овој прози и пролази као поток у моменту читања. Читалац се дружећи са њом утапа у емпирију, у свет видљивог и невидљивог, митског и истинитог, гледајући на крају иза свега тајну света створену и саздану од Бога.

Целокупна проза за децу Тиодора Росића има само један циљ, једну мисао, а то је жеља да се постигне апсолутно, то је страст да се досегне до Бога да се види то божанско дивно лице. Свет овог писца је врло осетљив и увек устремљен ка једној јединој жељи, која се зове Вечност. Човек је код њега једино у праву и тада му се све опрашта, када се нађе пред лицем последње животне тајне – смрти. Росићеви јунаци се на последње путовање припремају достојанствено, без страха и са поштовањем, пред домом који се зове – смрт.

Својом бајком, која је у правом смислу речи откриће у српској књижевности за децу, писац Тиодор Росић нам кроз симболе оставља у наслеђе слику једне прелепе српске прошлости која служи на понос нашем роду, готову када дођу сумутна времена. Писац нам мудро, симболима, вели да цео

свет и свака божја створка пролази кроз чистилиште, *нов оіањ*, да би могли у рај, под Божјим окриљем.

ИЗВОРИ

Росић (1993): Тиодор Росић, *Госіодар седам дреіова*, Београд: СКЗ.

Росић (2009): Тиодор Росић, *Приче сіароі чаробњака*, Београд: Bookland.

Росић (2007): Тиодор Росић, *Долина јоріована*, Београд: СКЗ.

Росић (2005): Тиодор Росић, *Бисерни ірад*, Београд: Bookland.

ЛИТЕРАТУРА

Вукадиновић (2003): А. Вукадиновић, Митопоетска имагинација, *Долина јоріована*, Београд: СКЗ.

Георгијевски (1997): Х. Георгијевски, Реплика с историјом, *Детіињсїво*, III, 56.

Лакићевић (2003): Драган Лакићевић, Обиље из старине, *Долина јоріована*, Београд: СКЗ.

Милатовић (1995): Вук Милатовић, Чудесан свет маште, *Долина јоріована*, Београд: СКЗ.

Милинковић (1999): Миомир Милинковић, *Хоризоніи дейињсїва*, Ужице: Учитељски факултет.

Милинковић (2014): Миомир Милинковић, *Исїорија срїске књижевносїи за децу и младе*, Београд: Bookland.

Петровић (2001): Тихомир Петровић, *Исїорија срїске књижевносїи за децу*, Врање: Учитељски факултет.

Петровић (2011): Тихомир Петровић, *Увод у књижевносїи за децу*, Нови Сад: Змајево дечје игре.

Проп (1982): Владимир Проп, *Морфолоіија дајке*, Београд: Просвета.

Тодоров (2010): Svetan Todorov, *Uvod u fantastičnu književnost*, Beograd: Službeni glasnik.

Branko S. Ristić

University of Priština – Kosovska Mitrovica

Faculty of Teacher Education in Prizren – Leposavić

DOMINANT THEMES AND MOTIFS IN TIODOR ROSIĆ'S BOOKS FOR CHILDREN

Summary: The goal of the paper was to examine dominant themes and motifs, as well as immanent poetic features in Tiodor Rosić's collections of stories for children (*Dolina jorgovana*, *Priče starog čarobnjaka*, *Biserni grad*, *Gospodar sedam prstenova*). It was concluded that Rosić's prose is predominantly characterised by ethical, spiritual and aesthetic dimensions.

Keywords: children's literature, Tiodor Rosić, fairytale, immanent poetics, dominants.